

تحلیل متن‌شناسی زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) بر پایه نظریه کنش گفتار

۱۳۱
دین

تحلیل متن‌شناسی زیارت‌نامه حضرت امام رضا علیه‌السلام بر پایه نظریه کنش گفتار

مهدی رجب‌زاده*

محمد رضا پهلوان نژاد**

محمد رضا فخر روحانی***

چکیده

نظریه کنش گفتار، یکی از مهم‌ترین نظریات مؤثر بر دو حوزه فلسفه زبان و زبان دین به‌شمار می‌رود. جان آستین، ارائه‌کننده این نظریه، کاربرد زبان برای انجام کارهایی از قبیل اعلام کردن، وعده دادن، اظهار داشتن، تهدید کردن و... را کنش گفتار نامید. وی واحد ارتباط زبانی را کنش‌های گفتاری اعلام کرد؛ بدین معنی که ارتباط زبانی هنگامی اتفاق می‌افتد که گوینده، کنش گفتاری انجام دهد. جان سرل بر پایه این نظریه، کنش‌های گفتاری را به پنج دسته تقسیم‌بندی کرد: کنش‌های اظهاری، اعلامی، تعهدی، ترغیبی و

* کارشناس ارشد زبان‌شناسی دانشگاه پیام نور واحد تهران.

** عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد.

*** عضو هیئت علمی دانشگاه قم.

عاطفی. بررسی متن‌شناسی زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) براساس طبقه‌بندی فوق‌نشان داد که از مجموع ۱۰۷ کنش گفتاری مورد استفاده در این متن، کنش‌های عاطفی با ۳۸ مورد بیشترین، و کنش‌های اعلامی با ۲۲ مورد کمترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. ضمن آنکه در متن فوق هیچ‌گونه کنش گفتاری تعهدی به کار نرفته‌است. نتایج فوق نشان‌دهنده ایجاد ارتباط عمیق عاطفی گوینده و مخاطب یا مخاطبان زیارت‌نامه است. در واقع گوینده متن تلاش کرده تا احساساتی از قبیل ارادتمندی، قدردانی و دوستی خویش را در قالب این متن با مخاطب خویش به اشتراک بگذارد. اختلاف ناچیز موجود میان تعداد دیگر کنش‌های مورد استفاده در متن با توجه به تعداد کل کنش‌های موجود، معنی‌دار به نظر نمی‌رسد.

واژگان کلیدی: بررسی متن‌شناسی، نظریه کنش‌گفتار، آستین، جان سرل، زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام).

کلیات

نظریه کنش‌گفتار از جمله مهم‌ترین نگرش‌های زبان‌شناختی قرن بیستم بوده که هم بر دو حوزه فلسفه زبان و زبان دین تأثیر گذاشته‌است؛ البته جان آستین، ارائه‌کننده این نظریه، آن را به‌طور ویژه درباره زبان دینی به کار نگرفته ولی کاربرد آن در متون مختلف از جمله متون مذهبی و دینی مورد تأکید زبان‌شناسان و دیگر افرادی قرار گرفته که در حوزه تحلیل متون دینی کار می‌کنند. نگرش کاربردگرایانه این فیلسوف بزرگ متعلق به شاخه اکسفورد و بیش از هر چیزی تحت تأثیر فلسفه زبان متعارف بوده‌است. فلسفه زبان متعارف جریانی است که به نقد جدی پوزیتیویسم منطقی (Logical Positivism) پرداخت و جایگزین آن شد. برای روشن شدن بحث به توضیح هر یک از این مفاهیم می‌پردازیم.

پوزیتیویسم منطقی

این نگرش فلسفی بین سال‌های ۱۹۲۲ و ۱۹۳۶ شکل گرفت و به نام حلقه وین (Vienna Group) معروف شد. پوزیتیویست‌های منطقی به معیار تحقق‌پذیری (Verifiability) برای تشخیص معنی‌داری یا بی‌معنایی سخنان و عبارات قائل بودند. به عقیده آنان فقط دو دسته

از عبارات، معنی‌دار بودند (Ayer, 1949: 116).

۱. قوانین و نظریات ثابت علمی که صدق یا کذبشان از طریق تجربه در جهان خارج و به وسیله حواس مختلف قابل تشخیص و اثبات است؛
۲. گزاره‌های تحلیلی، یعنی همان‌گویی‌های منطقی.

رساله منطقی - فلسفی ویتگنشتاین معروف به *تراکتاتوس*، نقش عمده‌ای در شکل‌گیری این شیوه فکری داشت. معیار تحقق‌پذیری و تقسیم‌بندی قضایا به دو دسته معنی‌دار و بی‌معنی را می‌توان از اصول اولیه پوزیتیویسم منطقی دانست. از این دیدگاه، قضایایی که در حوزه‌های متافیزیک، دین و اخلاق قرار دارند، به دلیل فقدان امکان تحقیق‌پذیری تجربی فاقد معنی بودند. از نظر آنان «مدعیات و احکام مربوط به مابعدالطبیعه متعالیه (Transcendental Metaphysics) به دلیل عدم امکان اثبات تجربی فاقد مضمون معرفت‌بخشند و در نتیجه از هرگونه خبر واقعی دربار جهان خارج حاکی نیستند» (Ayer, 1949: 62؛ عنایتی‌راد، ۱۳۷۹: ۳۳). برای نمونه ویتگنشتاین متقدم در رساله خود اعلام می‌دارد که گزاره‌های اخلاقی گزاره‌هایی نیستند که شناخت را به همگان منتقل سازند، بلکه فقط بیان‌گر احساسات و عواطف می‌باشند (بابایی، ۱۳۸۶: ۳۸). کانت نیز متافیزیک را محصول بوالهوسی‌های عقل نظری، و آن را در حوزه علوم نظری خارج می‌دانست (Ayer, 1949: 63).

فلسفه زبان متعارف (Ordinary Language Philosophy)

فلسفه زبان متعارف جریانی است فکری که با نقد جدی پوزیتیویسم منطقی، جایگزین آن شد. به عقیده پیروان این جریان فکری لازم است که مسائل فلسفی را با ارجاع و توجه به استعمال واژگان در زبان متعارف و معمول حل کرد. ویتگنشتاین متأخر در کتاب *تحقیقات فلسفی* که رویکردی کاملاً متفاوت با شیوه نخست فکری او دارد، استفاده نابجا از واژگان در خارج از بافت متعارف آن را عامل پدیداری معضلات فلسفی می‌داند. در این کتاب، نقد زبان به کاربرد زبان روزمره بازمی‌گردد (فسنکول، ۱۳۸۵: ۴۵).

فلسفه زبان متعارف نیز خود دو طیف متمایز از فلاسفه زبان را به خود جذب کرده

بود:

(الف) شاخه‌ای که در آکسفورد شکل گرفت؛

(ب) شاخه‌ای که در کمبریج متمرکز بود.

گیلبرت رایل (Gilbert Ryle) و آستین را می‌توان متعلق به شاخه نخست این حوزه فکری دانست.

رایل در مقاله خود با نام *زبان متعارف (Ordinary Language)*، یکی دیگر از اصول این مکتب فلسفی را مطرح می‌کند و آن اینکه خود واژه‌ها به تنهایی دارای معنی نیستند و در هر واژه به خودی خود جوهره یا معنایی وجود ندارد؛ بنابراین معنای هر واژه را تنها باید از طریق کاربردش جستجو کرد (چپمن، ۱۳۸۴: ۲۰۶).

در حوزه زبان دین نیز ویتگنشتاین متأخر و نئوویتگنشتاینی‌ها مانند فیلیپس از طریق مستقل دانستن زبان دین، حوزه آن را از دیگر حوزه‌ها جدا کردند که این امر ریشه در «پژوهش‌های فلسفی» داشت (قائم‌نیا، ۱۳۸۱: ۱۱۱). تأکید فلاسفه زبان متعارف بر کاربرد روزمره و معمول زبان، تأثیر بسزایی بر زبان‌شناسی و به‌ویژه فلسفه زبان گذاشت و زمینه‌ساز تعبیر، تفاسیر و نظریات متعددی در حیطه کاربردشناسی و از جمله نظریه کنش‌گفتار گردید که در این جا به توضیح این نظریه می‌پردازیم.

نظریه کنش‌گفتار (Speech Act Theory)

جان آستین از پیشگامان فلسفه زبان متعارف و مکتب آکسفورد، تحت‌تأثیر متقدمانی همچون ویتگنشتاین متأخر و استراوسن، نظریات مبسوطی درباره انواع کاربردهای زبان یا هدف سخن‌گویان از کاربرد آن ارائه کرده‌است. مجموعه سخنرانی‌های وی که دربردارنده این نظریه بود، نیز پس از مرگش، به دست شاگردان او تنظیم و ویرایش، و در قالب کتابی با عنوان *چگونه با واژگان کار انجام دهیم (How to Do Things With Words)* در سال ۱۹۶۲ منتشر شد. در این میان سهم جان سرل، هم در عرضه و هم در بسط و تفصیل آن بسیار حائز اهمیت است. می‌توان این کتاب را موضع‌گیری جدی در نقد پوزیتیویسم منطقی دانست.

آستین با دیدگاه کاربردگرایانه خویش با رد تقسیم‌بندی پوزیتیویست‌های منطقی از زبان اعلام کرد که اولاً نقش زبان صرفاً تعیین صدق یا کذب جملات نیست و ثانیاً جملات خبری تنها جملات معنی‌دار زبانی نیستند و حتی از میان جملاتی که اصطلاحاً خبری نامیده می‌شوند نیز گروهی وجود دارند که صورت جملات خبری را دارند، اما صادق یا کاذب نیستند، زیرا هدف گوینده از بیان آنها انجام کنشی در قالب گفتار است تا توصیف یک وضع یا حالت، همچنین همواره نمی‌توان از طریق ساخت نحوی جملات به نقش آنها

پی‌برد. با توجه به ملاحظات فوق، آستین اظهارات سخن‌گویان زبان را به دو دسته اخباری (Constative Utterances) و اجرایی (Per formative Utterances) تقسیم‌بندی کرد و برای تمایز میان این دو دسته ملاک‌هایی را در نظر گرفت (Austin, 1970: 14-25):

۱. اظهارات اخباری صدق و کذب‌پذیرند؛ اما اظهارات اجرایی صدق و کذب‌پذیر نبوده و متناسب یا نامتناسبند؛ مثلاً جمله‌های «برف سفید است» یا «ناپلئون در جنگ واترلو شکست خورد» قابل تصدیق یا تکذیبند؛ اما جمله «شما را زن و شوهر اعلام می‌کنم» قابل تصدیق یا تکذیب نیست، بلکه متناسب یا فاقد تناسب است، بدین معنی که اگر تحت شرایط خاص مانند اعلام رضایت قبلی طرفین انجام شود، متناسب و بجاست و اگر هر یک از شرایط لازم تحقق نیابد، فاقد کارایی لازم و نابجا خواهد بود؛

۲. معمولاً در اظهارات اجرایی از افعال خاصی مثل قول دادن، اعلام کردن، اخطار کردن استفاده می‌شود؛ مثلاً: «فردا را عزای عمومی و تعطیل رسمی اعلام می‌کنم. یا قول می‌دهم هرگز دروغ نگویم». درحالی‌که در اظهارات اخباری غالباً از افعال توصیفی و ایستا استفاده می‌شود؛ مثلاً: «آسمان آبی است. یا هوا سرد است»؛

۳. در اظهارات اجرایی گوینده با اظهار خویش به خودی خود عملی را نیز انجام می‌دهد. مثلاً وعده‌ای می‌دهد یا تهدید می‌کند؛ یعنی اظهارش از مقوله انجام دادن (Doing) است؛ درحالی‌که در اظهارات اخباری یک واقعیت (یا خلاف واقعیت) بیان یا توصیف می‌شود.

آستین در صورت‌های زبانی، معنی را چیزی جدا از نقش نمی‌داند. وی معنی را تقریباً معادل همان معنای شناخته‌شده جملات می‌داند؛ اما نقش، کاملاً وابسته به موقعیتی است که جمله در آن به کار می‌رود و به منظور گوینده بستگی دارد.

وی کاربرد زبان برای انجام کارهایی از قبیل وعده دادن، تهدید کردن، اعلام کردن و غیره را کنش‌گفتار (Speech Act) نامید و به شناسایی کنش‌های گفتاری مورد استفاده در جملات کنشی (Per Formatives) پرداخت؛ اما اظهار داشت که برخلاف انتظار نمی‌توان انواع کنش‌های گفتاری را به‌صراحت از هم بازشناخت (چپمن، ۱۳۸۴: ۲۱۰).

ابعاد کنش‌های گفتار از دیدگاه آستین

به اعتقاد آستین در هر کنش گفتار سه بعد متفاوت قابل تشخیص است که عبارتند از: کنش بیانی (Locutionary Act)، کنش غیر بیانی (Illocutionary Act) و کنش

تأثیری (Per locutionary Act).

منظور از کنش بیانی کاربرد صحیح و تحت‌اللفظی واژه‌های زبان در کنار یکدیگر است؛ به نحوی که معنای مشخصی را متبادر سازد. روشن است که گفتن سخن نامفهوم یا فاقد نحو مناسب، ارتباط زبانی مناسب و دلخواه را ایجاد نخواهد کرد. از سوی دیگر گوینده یا نویسنده از به‌کارگیری این جملات، هدف و نیت خاصی را دنبال می‌کند. یعنی ما همزمان با بیان چیزی، کاری انجام می‌دهیم، سؤالی می‌پرسیم، قرار ملاقاتی می‌گذاریم، اخطاری می‌دهیم، ایجاد اطمینان می‌کنیم، توصیفی می‌کنیم و نظایر آن. اصطلاح کنش گفتار معمولاً به همین بُعد از سه بُعد کنش گفتار برمی‌گردد که اصطلاحاً آن را کنش غیر بیانی (کنش ضمن بیانی) می‌نامند و سرانجام آستین بُعد سومی را نیز در نظر می‌گیرد که آن را کنش تأثیری می‌نامند که نتایج و آثاری است که چنین کنش‌هایی بر کارها، افکار و یا باورهای مخاطبان به جای می‌گذارد و به شرایط عاطفی گوینده و مخاطب اشاره دارد.

آستین خود در این موارد اصطلاحات زیر را به کار می‌برد: کنش گفتار یعنی پاره گفتار معنی‌داری که به آن کنش بیانی می‌گویند. این پاره گفتار معنادار دارای بار قراردادی است که به آن کنش منظوری می‌گویند و این پاره گفتار معنادار به برخی از امور غیر قراردادی بار قراردادی می‌دهد که آن را کنش تأثیری می‌نامد (Austin, 1970: 150).

به اعتقاد وی محور تحلیل در نظریه افعال گفتاری، کنش غیر بیانی است و نه کنش تأثیری؛ بنابراین به‌طور جدی بین کنش بیانی و کنش تأثیری تمایز قائل می‌شود که مورد تأیید فیلسوفان تحلیلی پس از او نیز بوده‌است؛ اما تمایزی که وی بین کنش بیانی و غیر بیانی قائل شده از جانب بعضی از فیلسوفان از جمله سرل، نقد شده‌است (1969: Serel, 54).

انواع کنش‌های گفتاری از دیدگاه سرل

بافت یا فحوای کلام یکی از مهم‌ترین عواملی است که در تقسیم‌بندی انواع کنش‌های گفتاری در دیدگاه سرل اهمیت دارد. چگونگی شکل‌گیری بافت یک کنش گفتار با ماهیت و مقصود از تولید آن کنش در تعامل است؛ مثلاً اینکه آیا کنش، یک عمل اجتماعی صرف است یا خیر و نیز اینکه آن کنش دربردارنده چه نوع عمل اجتماعی می‌باشد (2002: 421 Sbisa,). از این‌رو در بررسی کنش‌های گفتاری متون مختلف لازم است نوع بافت دربردارنده کنش گفتار و نوع عمل اجتماعی مورد نظر از تولید آن، مورد توجه دقیق قرار

گیرد. آستین در بسط نظریه کنش گفتار اقدام به طبقه‌بندی کنش‌های گفتاری در پنج حیطه مختلف به شرح زیر نمود (Searle, 1969: 18):

۱. کنش اظهاری (Representative Act)

در کنش‌های گفتاری اظهاری، گوینده تعهد خود را نسبت به صدق گزاره‌هایی که اظهار می‌دارد، نشان می‌دهد و از طریق این نوع کنش، به مقایسه محتوای گزاره‌ای با جهان خارج پرداخته، باور خویش را نشان می‌دهد. برخی از افعال مورد استفاده در بیان کنش‌های گفتاری اظهاری عبارتند از: بیان کردن، تأیید کردن، گفتن، بودن، صبر کردن، شنیدن، باز کردن، انتظار داشتن (Ibid: 18).

۲. کنش تعهدی (Commissive Act)

در کنش‌های تعهدی، گوینده با سوگند خوردن، قول دادن، پذیرفتن و نظایر آن وعده انجام یا ترک کاری را در آینده به مخاطب می‌دهد. برخی از فعل‌های مورد استفاده در این نوع کنش گفتاری، عبارتند از: قول دادن، قسم خوردن، متعهد شدن و ضمانت کردن. هدف از این کنش، تطبیق دادن جهان خارج با محتوای گزاره‌ای عمل آتی گوینده است (Ibid).

مثال:

۱. قول می‌دهیم ذره‌ای از مواضع خود کوتاه نیایم.
۲. متعهد می‌شوم تا تکمیل کارها، آنجا را ترک نکنم.

۳. کنش عاطفی (Expressive Act)

کنش‌های گفتاری عاطفی بیان‌کننده احساساتی از قبیل قدردانی، عذرخواهی، تبریک و تعریف از جانب گوینده‌اند. گوینده از طریق این گونه کنش‌ها حالت درونی و احساسات خود را (با فرض حقیقی بودن گزاره) با مخاطب در میان می‌گذارد. برخی از افعال مورد استفاده در کنش‌های عاطفی عبارتند از: خوشحال شدن، تشکر کردن، تبریک گفتن، ناسزا گفتن، متأسف شدن، معذرت خواستن، سلام کردن، تعجب کردن، دشنام دادن.

مثال:

۱. مراتب سپاسگزاری خود را به دلیل قبول این دعوت اعلام می‌کنم.
۲. از شنیدن خبر قبولی‌ات بسیار خوشحال شدم.

۴. کنش ترغیبی (Directive Act)

در کنش‌های گفتاری ترغیبی، گوینده سعی دارد تا با به‌کارگیری جملات یا افعال خاصی مخاطب را ترغیب به انجام کاری کند؛ به عبارتی گوینده بر آن است تا با سخنانش شرایطی را ایجاد کند که اعمالی انجام شود، به طوری که جهان خارج را با محتوای گزاره‌ای که شامل عمل آتی شنونده است، تطبیق دهد. پرسش‌ها و درخواست‌ها نمونه‌های بارزی از کنش‌های گفتاری ترغیبی هستند.

برخی از فعل‌های مورد استفاده در کنش‌های ترغیبی عبارتند از: خواستن، تمنا کردن، دستور دادن، دعوت کردن.

مثال:

۱. اجازه دهید قبل از رفتن عرایضم را خدمتان بگویم.
۲. لطفاً بگویید دقیقاً چه ساعتی از منزل خارج شدید.

۵. کنش اعلامی (Declaration Act)

هدف از کنش‌های اعلامی، اعلام شرایط تازه‌ای برای مخاطب یا مخاطبان (و جهان خارج) به وسیله گوینده می‌باشد. بدین معنی که همزمان با بیان آن شرایط انطباقی بین زبان و جهان خارج روی می‌دهد؛ البته صرف بیان شرایط تازه به منزله انجام یک کنش اعلامی نیست؛ بلکه شرایطی برای تحقق آن لازم است که از آن جمله می‌توان به صلاحیت گوینده برای بیان شرایط جدید اشاره کرد؛ به‌عنوان نمونه به کنش‌های اعلامی زیر توجه کنید:

۱. شما را به عقد دائم یکدیگر درمی‌آورم.

۲. آغاز جنگ را اعلام می‌کنم.

روشن است که در مثال ۱ همزمان با بیان جمله فوق انطباق شرایط اعلام‌شده با جهان خارج صورت می‌گیرد و دو نفر به عقد یکدیگر درمی‌آیند و در مثال دو نیز همزمان با این اعلام، بین دو کشور یا گروه جنگ آغاز می‌شود.

تحلیل متن‌شناسی زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) بر اساس کنش‌های گفتاری به کاررفته

زیارت و زیارت‌نامه

الف) زیارت

زیارت کلمه‌ای است عربی از ریشه (زور) که به معنی رفتن به جایی برای دیدن کسی یا چیزی می‌باشد (معین، ۱۳۷۹). در فرهنگ ما مسلمانان زیارت جایگاه والایی را به خود اختصاص داده‌است. این واژه در زبان فارسی حیطة معنایی خاصی یافته و معمولاً به معنای رفتن به مقبره بزرگان مذهبی و انجام برخی از اعمال مذهبی مانند خواندن زیارت‌نامه، قرآن و ادعیه به کار می‌رود و البته گاهی هم دامنه آن به زیارت افرادی که از احترام یا تقدس خاصی برخوردارند مانند پدر و مادر، بزرگان مذهبی و... می‌رسد. در کتاب آسمانی ما قرآن و احادیث، این واژه بارها به کار رفته‌است (قرآن، تکاثر: ۳-۱). در دین مقدس اسلام، زیارت کعبه از چنان جایگاه والایی برخوردار است که انجام آن برای کسانی که توانایی آن را داشته باشند هم‌پای به جای آوردن نماز، انجام جهاد و دادن زکات واجب عینی است و البته انجام این فریضه همراه آداب و اعمال خاصی از قبیل نیت، طهارت، غسل احرام و ذکر اوراد و ادعیه خاصی است. علاوه‌بر زیارت کعبه که از قداست و شرافت بسیار بالایی برخوردار است، در دین اسلام و به‌ویژه مذهب تشیع سایر زیارها از جمله زیارت والدین و خویشاوندان (صله رحم) و رفتن بر سر مزارها و قبور مخصوصاً مزار ائمه، افراد پاک و برگزیده، و فرزندان و نوادگان ائمه بسیار سفارش شده‌است؛ از امام علی (علیه‌السلام) در لزوم زیارت مرقد پیامبر اکرم روایت شده که فرموده‌اند: «هرگاه به نیت حج و زیارت خانه خدا از منزل خارج شدی زیارت حجت را با زیارت مرقد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم کامل کن. ترک زیارت رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم ستمکاری بر آن حضرت است» (محمدی‌مقدم، ۱۳۷۸: ۱۵).

ب) زیارت‌نامه‌ها

زیارت‌نامه‌ها را از حیث اینکه چگونه به دست ما رسیده‌اند، به سه دسته تقسیم می‌کنند:
۱. زیارت‌نامه‌هایی که مستقیماً به وسیله اهل بیت وارد شده‌اند؛ مثل زیارت جامع کبیره

که از امام علی النقی (علیه السلام) نقل شده و زیارت عاشورا که منتسب به امام محمدباقر (علیه السلام) می باشد؛

۲. زیارت نامه هایی که از زبان علمای شیعه نقل شده است؛ مانند زیارت نامه امام حسین (علیه السلام) در روز عرفه؛

۳. زیارت نامه هایی که منبع آنها به درستی مشخص نیست و معلوم نیست که آیا از زبان ائمه نقل شده است یا از زبان علمای دوستدار اهل بیت؛ مانند کتاب *کامل الزیارات* که ابن علویه آن را ارائه کرده است (عظیم زاده تهرانی، ۱۳۸۲: ۹).

از این حیث زیارت نامه امام رضا (علیه السلام) را باید در سومین گروه مذکور یعنی زیارت نامه هایی که منبع آنها بدرستی مشخص نیست جای داد. اگرچه سلسله مراتب انتساب متن فوق در کتاب *کامل الزیارات*، از حکیم بن داوود حکیم تا عمرو بن هاشم ادامه پیدا می کند،^۱ اما در مورد گوینده قبل از هاشم تنها به ذکر عنوان «یکی از اصحاب» اکتفا شده است و این ابهام باقی می ماند که اولاً آیا گوینده اولیه آن مستقیماً صحابه فوق بوده است یا آنکه او نیز آن را از زبان یکی از اهل بیت نقل کرده است و ثانیاً اینکه صحابه نامبرده چه کسی بوده است (ذهنی، ۱۳۷۷: ۷).

کل متن زیارت نامه حضرت امام رضا (علیه السلام) از هفت بخش تشکیل شده است که هر بخش از لحاظ مفاهیم و مضامین مورد استفاده، اهداف و جایگاه توصیه شده برای قرائت آن، با دیگر بخش ها متفاوت است. در این بررسی ابتدا هر یک از بخش ها به صورت جداگانه بررسی و تحلیل می گردد، سپس با در نظر گرفتن تحلیل هر یک، به تحلیل کلی زیارت نامه پرداخته می شود. بررسی فوق براساس تقسیم بندی پنج گانه سرل از کنش های گفتاری صورت خواهد گرفت و روشن است که چنانچه تقسیم بندی متفاوتی صورت گیرد، نتایج متفاوتی نیز به دنبال خواهد داشت.

بخش اول

اولین بخش از متن فوق «اذن دخول» یا درخواست اجازه برای تشریف به حرم مبارک حضرت است که نشان دهنده نوع «ساختار آغازین گفتار» (Conversational Beginning Structure) مورد استفاده در زیارت نامه است. این ساختار در ابتدا با چند کنش اظهاری

۲. متن فوق در کتاب «عیون اخبار الرضا» نیز آمده است.

مانند «اللَّهُمَّ إِنِّي وَقَفْتُ عَلَى بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ بُيُوتِ نَبِيِّكَ...» و «قَدْ مَنَعَتِ النَّاسَ أَنْ يَدْخُلُوا إِلَّا بِإِذْنِهِ» آغاز می‌شود و در ادامه، گوینده متن اعتقادات قلبی خود را که در حقیقت نوعی «تصدیق» (Testification) است مطرح می‌کند که با توجه به بافت استفاده‌شده می‌توان آن را در حیطه کنش‌های اعلامی طبقه‌بندی نمود. در ادامه متن به مواردی از کنش‌های طبقه‌بندی‌شده در حیطه کنش‌های ترغیبی برمی‌خوریم؛ مانند «أَنِّي أَسْتَأْذِنُكَ يَا رَبِّ أَوْلًا» و «ءَاذْخُلُ يَا رَسُولَ...» که می‌توان آنها را از حیث مستقیم یا غیرمستقیم بودن در حیطه کنش گفتاری ترغیبی غیرمستقیم طبقه‌بندی کرد.

۱۳۱ ذهن

آخرین کنش گفتاری مورد استفاده در این بخش، یک کنش گفتاری ترغیبی مستقیم است. با این مضمون که «فَأَذِّنْ لِي يَا مَوْلَايَ فِي الدُّخُولِ» که می‌توان آن را برآیند و ماحصل همه کنش‌های ترغیبی استفاده‌شده در متن به‌منظور کسب اجازه دخول دانست.

بدین ترتیب اولین بخش زیارت‌نامه با یک کنش گفتاری اظهاری آغاز و با یک کنش گفتاری اظهاری نیز پایان می‌یابد. در مجموع بخش اول زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) شامل ۲۴ کنش گفتار است که از این مجموع، بیشترین تعداد مربوط به کنش گفتاری اظهاری با دوازده مورد، و سایر کنش گفتاری مورد استفاده با فراوانی یکسان هر کدام چهار مورد را به خود اختصاص داده‌اند. ضمن آنکه در این بخش، هیچ‌گونه کنش گفتار تعهدی به کار نرفته است.

بخش دوم

دومین بخش از زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) که به زیارت مخصوص آن حضرت معروف است، در آغاز دربردارنده اصول دینی توحید و نبوت «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ» است که باید آنها را در حیطه کنش‌های گفتاری اعلامی طبقه‌بندی کرد. در ادامه بخش دوم گوینده متن به ارائه جملاتی می‌پردازد که بیان‌کننده اصل مکتبی تولی (دوستی پیامبر) مانند «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ...» و اهل بیت آن بزرگوار مانند «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ...»، «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى فَاطِمَةَ...» و «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ...» است، که این نوع گزاره‌ها را باید در حیطه کنش‌های گفتاری ترغیبی طبقه‌بندی نمود. آخرین جمله از این دسته گزاره‌های ترغیبی به کاررفته «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى حُجَّتِكَ وَ وَليِكَ الْقَائِمِ...»، به موضوع سلام بر حضرت قائم مهدی موعود (عج) اختصاص دارد که در مکتب شیعه جعفری از جایگاه بسیار بالایی برخوردار

است.

پس از این قسمت یک بار دیگر اصل تولی و این بار در قالب یک کنش گفتاری اظهاری و همراه با اصل مذهبی دیگر یعنی تبری (دوری جستن از دشمنان ائمه): «اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِحُبِّهِمْ»، همراه اصل مذهبی دیگر یعنی تبری «وَأَعَادِي عَدُوَّهُمْ» مطرح می‌شود.

بخش دوم زیارت‌نامه حض با دو گزاره ترغیبی «ارْزُقْنِي بِهِمْ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاصْرِفْ عَنِّي بِهَمِّ شَرِّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ أَهْوَالِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ» پایان می‌یابد که در آنها گوینده با واسطه قرار دادن کلیه ائمه‌ای که در این قسمت از آنها یاد شده، خواهان بهره‌گیری از خیر دنیا و آخرت، و امان جستن از شر آنچه در دنیا و آخرت است، می‌باشد.

این بخش از زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) در مجموع دربردارنده ۳۱ کنش گفتاری است که بیشترین کنش‌های گفتاری مورد استفاده مربوط به کنش‌های گفتاری ترغیبی با سبزه مورد، و کمترین آنها مربوط به کنش‌های گفتاری اعلامی، اظهاری و عاطفی هر کدام به ترتیب با نه، شش و سه مورد می‌باشد. ضمن آنکه در این بخش نیز هیچ‌گونه کنش گفتاری تعهدی به کار نرفته‌است.

بخش سوم

سومین بخش از زیارت‌نامه حضرت امام رضا (علیه‌السلام) بخشی است که توصیه‌شده در بالا سر آن حضرت قرائت شود. در این بخش، گوینده متن با استفاده از عبارت «السَّلَامُ عَلَيْكَ» که در پی آن کنیه‌های مختلفی از حضرت امام رضا (علیه‌السلام) از قبیل «وَلِيِّ اللَّهِ»، «حُجَّةَ اللَّهِ»، «عَمُودَ الدِّينِ»، «وَارِثَ آدَمَ»، «الصِّدِّيقُ الشَّهِيدُ» و «الْوَصِيُّ الْبَارِئُ التَّقِيُّ» آمده، در بیست مورد به ابراز سلام (Salutation) به آن بزرگوار می‌پردازد. اهمیت استفاده از کنیه در این بخش وقتی برجسته‌تر می‌شود که بدانیم در سنت زبانی عربی تأثیر استفاده از کنیه بسیار بالاتر از استفاده از اسم است و از سوی دیگر نشانه تشخیص اجتماعی و منزلت بالای صاحب آن است. هر یک از بندهای یک و سه این بخش یک «ابراز سلام» و بند دوم یک ابراز «تصدیق» بر انجام واجبات از قبیل اقامه نماز، پرداخت زکات و امر به معروف و نهی از منکر از جانب آن بزرگوار است «أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ أَقَمْتَ الصَّلَاةَ، [أَشْهَدُ أَنَّكَ] آتَيْتَ الزَّكَاةَ». سلام‌های مورد استفاده در این متن مانند «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ»، «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا وَارِثَ آدَمَ صِفْوَةَ اللَّهِ» و «السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ الشَّهِيدُ» را باید جزء کنش‌های گفتاری عاطفی

طبقه‌بندی نمود.

بند سوم این بخش بازگشت دوباره‌ای به بند اول یعنی بخش ابراز سلام می‌باشد. این بند شامل تنها یک جمله «الَسَّلَامُ عَلَیْكَ يَا أَبَا حَسَنٍ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» است که در بردارنده یک کنش عاطفی می‌باشد؛ البته شایان ذکر است که علاوه بر جنبه عاطفی که در سلام‌های به کاررفته این بخش وجود دارد، جنبه‌های دیگری از کنش‌های گفتاری همانند اظهار و اعلام نیز به صورت غیرمستقیم نهفته است؛ مثلاً هنگامی که زائر، حضرت را با عبارت «الَسَّلَامُ عَلَیْكَ يَا وَلِيَّ اللَّهِ» می‌خواند، مقام ولایت الهی آن بزرگوار را نیز در قالب دلالتی (Entailment) ضمنی مورد تصدیق و تأکید قرار می‌دهد.

بخش سوم در مجموع در بردارنده ۲۸ جمله است که از میان کنش‌های گفتاری مورد استفاده در آن، بیشترین کنش گفتار، مربوط به کنش گفتاری عاطفی با ۲۳ مورد، و کم‌ترین آن مربوط به کنش گفتاری اعلامی با پنج مورد است. ضمن آنکه این بخش فاقد سایر کنش‌های گفتاری یعنی ترغیبی، اظهاری و تعهدی می‌باشد.

بخش چهارم

تعداد جملات بخش‌های پایانی زیارت‌نامه اندک است: بخش چهارم مشتمل بر چهارده مورد کنش گفتاری است که از میان آنها کنش‌های عاطفی مانند «بَابِي أَنْتَ وَ أُمِّي يَا مَوْلَايَ» با شش مورد، بیشترین و کنش‌های ترغیبی مانند «فَكُنْ لِي شَافِعاً أَلَى اللَّهِ يَوْمَ فُقْرِي وَ فَاقْتِي» و اظهاری مانند «فَلَيْكَ عِنْدَ اللَّهِ مَقَامٌ مَحْمُودٌ»، هر کدام با چهار مورد، کمترین میزان را در بردارند.

توصیه شده است که این بخش پس از طلب حاجات از خداوند قرائت شود؛ بنابراین می‌توان انتظار داشت این بخش در برآوردن حاجات زائر نقش مهمی داشته باشد.

بخش پنجم

محور بحث بخش پنجم زیارت‌نامه در ابتدا اعلام تقرب جستن به خداوند با واسطه قرار دادن محبت اهل بیت با استفاده از سه کنش گفتاری اعلامی «اللَّهُمَّ اِنِّي اتَّقَرَّبُ اِلَيْكَ...»، «اَتَوَلَّى اٰخِرَهُمْ... وَ اَبْرَأُ مِنْ كُلِّ وَّلِيٍّ دُونَهُمْ»، و سپس اعلام تنفر از همنشینی با هر آن کسی است که در زمره دوستان آن بزرگواران نباشد که این اعلام تنفر در قالب یک کنش گفتاری ترغیبی آمده است.

استفاده از کنش گفتاری اعلامی به جای کنش گفتاری ترغیبی در این بخش برای برائت جستن از دشمنان ائمه بار معنایی شدیدتری را همراه دارد، به این معنی که نه تنها در این جا اعلام بیزاری صورت گرفته است؛ بلکه درخواست تغییر عملی در وضعیت موجود نیز مطرح شده که نوع کنش گفتاری مورد استفاده، معنی دار می باشد. تعداد کل کنش های گفتاری استفاده شده در این بخش پنج مورد است که از این میان بیشترین کنش مربوط به کنش اعلامی با چهار، و کنش گفتاری ترغیبی با یک مورد است، ضمن آنکه از کنش های گفتاری اظهاری و تعهدی در این بخش استفاده نشده است.

بخش ششم

ششمین بخش از زیارت نامه، بخشی است که توصیه شده در پایین پای مبارک آن حضرت قرائت شود. این بخش کوتاه مشتمل بر چهار کنش گفتاری است که دو کنش گفتاری اول، یعنی «صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ وَ صَلَّى اللهُ عَلَيَّ رُوحَكَ وَ بَدَنَكَ» عاطفی، کنش سوم «صَبَّرْتُ وَ أَنْتَ الصَّادِقُ الْمُصَدِّقُ» اظهاری، و چهارمین کنش «قَتَلَ اللهُ مَنْ قَتَلَكَ بِالْأَيْدِي وَ الْأَلْسُنِ»، ترغیبی می باشد. در این بخش هیچ گونه کنش گفتاری اعلامی و تعهدی استفاده نشده است.

بخش هفتم

آخرین بخش زیارت نامه حضرت امام رضا (علیه السلام)، بخشی است که به صلوات خاصه آن حضرت معروف است و می توان آن را در بردارنده مفاهیم اصلی کلیه بخش ها دانست. کل این بخش «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا الْمُرْتَضَى»، یک کنش ترغیبی است که در قالب جمله ای طولانی حضرت امام رضا (علیه السلام) را همراه صفات، کنیه ها و القاب بلند، و با مضامین عالی مورد خطاب قرار می دهد. بار غالب مضمونی این بخش همانند بخش قبل سلام و تحیت بر آن حضرت است، با این تفاوت که در این بخش به جای آن که خواننده متن خود حضرت را مورد خطاب قرار دهد، خداوند را مخاطب خویش ساخته، از درگاه او اهدای سلام و درود بر حضرت امام رضا (علیه السلام) را طلب می نماید. با در نظر گرفتن استفاده از این بخش در جایگاه پایانی و توجه به ویژگی های معنایی آن، می توان آوردن این بخش را شیوه مناسبی برای استفاده از «ساختار پایانی گفتار (Conversational Closing Structure)» دانست.

نتیجه گیری

آن گونه که ملاحظه شد کنش‌های اظهاری، کنش‌های غالب گفتاری در نخستین بخش زیارت‌نامه است که فراوانی بالای آنها به دلیل اراده زائر بر بیان مجدد اصول اعتقادی خویش و تکرار و یادآوری آنها در محضر خداوند و ائمه اطهار علیهم‌السلام می‌باشد. در بخش دوم زیارت‌نامه بیش‌ترین درصد کنش‌های گفتاری مربوط به کنش‌های ترغیبی است که به دلیل استفاده فراوان از عبارت «اللهم صَلِّ عَلَی» به منظور درخواست سلام و درود بر پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و سایر ائمه صورت گرفته‌است. در بخش سوم زیارت‌نامه، زائر به دلیل جایگاه خویش بر آن است تا بالاترین مراتب احترام و تکریم خود را تقدیم حضرت امام رضا(علیه‌السلام) بنماید و بدین منظور از دو ابزار تکرار فراوان عبارت «السَّلَامُ عَلَی» و نیز کنیه‌های فراوان آن حضرت در قالب کنش‌های عاطفی بهره جسته‌است و به همین دلیل این نوع کنش بیشترین درصد کنش‌های این بخش را به خود اختصاص داده است. در بخش چهارم زیارت‌نامه زائر با استفاده از کنش‌های ترغیبی در برآورده شدن حاجاتش، حضرت امام رضا(علیه‌السلام) را به شفاعت می‌طلبد. در بخش پنجم زیارت‌نامه زائر با استفاده از کنش‌های اعلامی به اعلان براءت از دشمنان اهل بیت علیهم‌السلام و اعلام دوستی با دوست‌داران آن بزرگواران می‌پردازد؛ لذا این نوع کنش درصد غالب کنش‌های گفتاری این بخش را به خود اختصاص داده‌است. در بخش ششم، زیارت‌نامه ترکیبی از کنش‌های عاطفی، ترغیبی و اظهاری است که در دو کنش اول که کنش‌های عاطفی هستند، به سلام و درود بر جسم و روح حضرت امام رضا(علیه‌السلام) و آنگاه با یک کنش اظهاری، به تصدیق و تأیید پاکی و صداقت آن بزرگوار می‌پردازد و در پایان نیز با کنشی ترغیبی با اعلان براءت از دشمنان آن بزرگوار، نابودی آنان را درخواست می‌کند. هفتمین و آخرین بخش زیارت‌نامه که به صلوات خاصه آن حضرت معروف است، دربردارنده تنها یک کنش گفتاری از نوع کنش‌های گفتاری ترغیبی می‌باشد و در آن زائر اهدای سلام و درود بر حضرت امام رضا(علیه‌السلام) را درخواست می‌نماید. تعداد و نوع هر یک از کنش‌های گفتاری استخراج‌شده مورد تحلیل در هر یک از بخش‌های مختلف زیارت‌نامه در جدول زیر آمده‌است، همچنین در نمودار زیر کنش‌های گفتاری مختلف مقایسه شده‌اند.

۱۳۵
ذهن

تحلیل
متن‌شناسی زیارت‌نامه حضرت امام رضا علیه‌السلام بر پایه نظریه کنش‌گفتار

جدول ۵-۱: نوع و تعداد کنش‌های گفتاری در زیارت‌نامه امام رضا(ع)

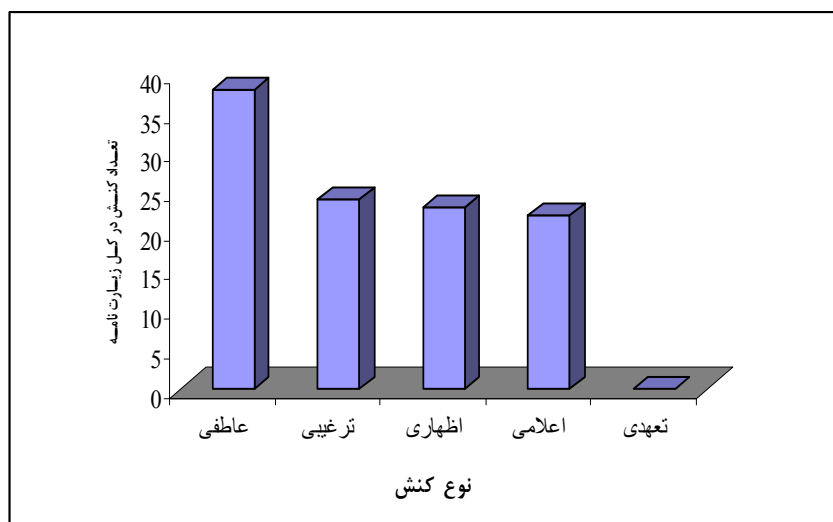
نوع کنش گفتار	بخش‌های مختلف زیارت‌نامه امام رضا(ع)							جمع
	بخش اول	بخش دوم	بخش سوم	بخش چهارم	بخش پنجم	بخش ششم	بخش هفتم	
کنش ترغیبی	۴	۱۳	۰	۴	۱	۱	۱	۲۴
کنش عاطفی	۴	۳	۲۳	۶	۰	۲	۰	۳۸
کنش اظهاری	۱۲	۶	۰	۴	۰	۱		۲۳
کنش تعهدی	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
کنش اعلامی	۴	۹	۵	۰	۴	۰	۰	۲۲
جمع کل	۲۴	۳۱	۲۸	۱۴	۵	۴	۱	۱۰۷

۱۳۶
زمین

پاییز ۱۳۸۹ / شماره ۴۳ / مهدی رجب‌زاده، محمدرضا پهلوان‌نژاد، محمدرضا فخر روحانی

نمودار ۵-۸: مقایسه تعداد کنش‌های مختلف گفتاری زیارت‌نامه

بر این اساس از مجموع ۱۰۷ کنش گفتاری مورد استفاده در این پیکره زبانی (Language Corpus)، بیشترین کنش گفتاری مربوط به کنش‌های عاطفی با ۳۸ مورد و کمترین آن مربوط به کنش‌های گفتاری اعلامی با ۲۲ مورد می‌باشد. ضمن آنکه براساس دسته‌بندی سرل هیچ‌گونه کنش گفتاری تعهدی در این متن استفاده نشده است (اگرچه این زیارت‌نامه و تقریباً همه زیارت‌نامه‌ها به‌صورت غیرمستقیم حاوی کنش‌های گفتاری تعهدی می‌باشند). در متن مورد تحلیل، کنش‌های گفتاری عاطفی به‌طور چشم‌گیری بیش از سایر کنش‌ها مورد استفاده قرار گرفته‌اند. می‌دانیم که این نوع کنش نشان‌دهنده حالات عاطفی و روانی فرد از قبیل شادی، غم، محبت، ترس و نگرانی می‌باشد و گوینده از آن در ابراز و انتقال احساسات خویش از قبیل قدردانی، عذرخواهی، تبریک، عرض ارادت، بیان دوستی و... استفاده می‌کند. بیشتر بودن کنش‌های عاطفی نسبت به سایر کنش‌ها، نشان‌دهنده ارتباط عاطفی عمیق موجود میان زائر به‌عنوان تولیدکننده متن و مخاطب یا مخاطبانش می‌باشد؛ به این معنی که زائر بیشتر از هر چیز دیگری در پی اظهار محبت، دوستی و ارادت و احترام نسبت به مخاطبانش (امام رضا و سایر ائمه علیهم‌السلام) می‌باشد؛ البته روشن است که این اظهار ارادت و احترام به‌دلیل جایگاهی است که ائمه اطهار (علیهم‌السلام) در پیشگاه خداوند متعال دارند، همچنین در کنار جنبه عاطفی متون زیارتی بیش از هر چیزی جنبه تعلیمی و عقیدتی دارند.

پس از کنش‌های عاطفی، کنش‌های ترغیبی در دومین جایگاه از لحاظ تعداد کنش‌های

مورد استفاده در متن قرار دارند. فراوانی بالای این نوع کنش نیز به دلیل درخواست‌هایی است که گوینده متن در قالب دعا از خداوند، پیامبر اکرم(ص) و سایر ائمه دارد. اختلاف بین تعداد سایر کنش‌های گفتاری مورد استفاده، بسیار ناچیز است و با توجه به تعداد کل کنش‌های استفاده شده، این اختلاف معنی‌دار به نظر نمی‌رسد. مقایسه متن فوق به‌عنوان یک متن مذهبی با تحقیق مشابهی که در زمینه تحلیل کنش‌های گفتاری به کاررفته در متون سیاسی معاصر به‌وسیله اصطهباناتی صورت گرفته، نشان‌دهنده نتایج زیر است:

درحالی‌که در متن مذهبی فوق کنش‌های عاطفی، بیشترین درصد را به خود اختصاص داده‌است، بیشترین درصد کنش‌های گفتاری مورد استفاده در متون سیاسی معاصر مورد بررسی، مربوط به کنش‌های گفتاری اظهاری است پس می‌توان چنین نتیجه گرفت که گوینده متون مذهبی بیشتر در پی به اشتراک گذاشتن احساسات و عواطفش با مخاطب یا مخاطبان خویش است و گویندگان متون سیاسی یعنی سیاست‌مداران، ترجیح می‌دهند که به بیان شرایط موجود پرداخته، یا اینکه در قالب کنش‌های گفتاری اظهاری اوضاع موجود را به گونه‌ای جلوه دهند که آنان را به هدف سیاسی مورد نظرشان نزدیک کند. از طرفی در هر دو نوع متن کنش گفتاری تعهدی یعنی کنشی که به واسطه آن گوینده خود را متعهد به انجام عملی در آینده می‌نماید، یا اصلاً به کار نرفته یا درصد اختصاص یافته به آن بسیار ناچیز بوده‌است. شایان ذکر است که خواندن زیارت‌نامه به‌وسیله زائر در حقیقت نوعی تکلم دوگانه (Double Discourse) است؛ بدین معنی که زائر با خواندن آن از یک سو سخن خود را مطرح می‌کند و از سوی دیگر سخن خود را به نیابت از تولیدکننده متن می‌داند و با این شیوه به تأیید آنها می‌پردازد و حتی می‌توان آن را به‌عنوان سخن تمامی هم‌فکران اعتقادی او یعنی جامعه شیعه و دوست‌داران اهل بیت(علیهم‌السلام) قلمداد نمود.

منابع فارسی:

۱. استیور، دانیل، ۱۳۸۴، *فلسفه زبان دینی*، ترجمه ابوالفضل ساجدی، قم: مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.
۲. بابایی، علی اکبر، ۱۳۸۶، *مکتب‌های فلسفی از دوران باستان تا امروز*، تهران: انتشارات نگاه.
۳. ذهنی، سیدمحمدجواد، ۱۳۷۷، *ترجمه کامل الزیارات*، تهران: انتشارات طلوع آزادی.
۴. ساجدی، ابوالفضل، ۱۳۸۳، *زبان دین و قرآن*، قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۵. چپمن، شیوان، ۱۳۸۴، *از فلسفه به زبان‌شناسی*، تهران: نشر گام‌نو.

۶. عظیم‌زاده تهرانی، طاهره، ۱۳۸۲، *درآمدی بر کتاهای زیارتی*، ماهنامه بین‌المللی زائر، ش ۱۰۲.
۷. عنایتی‌راد، محمدجواد، ۱۳۷۹، *زبان‌شناسی دین در نگاه المیزان*، پژوهش‌های قرآنی، ش ۹ و ۱۰.
۸. فسنگول، ویلیام، ۱۳۸۵، *گفتنی‌ها - ناگفتنی‌ها*، ترجمه مالک حسینی، تهران: نشر هرمس.
۹. قائمی‌نیا، علیرضا، ۱۳۸۱، *تجربه دینی و گوهر دین*، قم: بوستان کتاب قم.
۱۰. _____، ۱۳۸۱، *وحی و افعال گفتاری*، قم: نشر زلال کوثر.
۱۱. محمدی‌مقدم، حسین، ۱۳۷۸، *زیارت و سیر تحول آن در تاریخ*، زائر، ش ۶۵.
۱۲. معین، محمد، ۱۳۷۹، *فرهنگ فارسی معین*، تهران: انتشارات امیر کبیر.

منابع انگلیسی:

1. Ayer, Alfred. 1949, *language, Truth, and logic*, New York: Dover publications.
2. Austin, John. 1970, *How to Do Things with Words*, The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955, Second Edition, Edited by J.O.Urmson and Marina Sbisa, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, First Published in 1962.
3. _____. 1962, "*Performative-Constativ*", *The Philosophy of Language*, No iv, 13-22.
4. _____. 1979, *Philosophical Papers*, Third edition, Edited by J.O.Urmson and G.J.Warnock, Oxford: The Oxford University Press.
5. Sbisa, Marina. 2002, *Speech Acts in Context*, Language and Communication 22: 421-436.
6. Searle, John. 1969, *Speech Acts*, Cambridge: Cambridge university press.

